

людини й громадянина, на що прямо звертається увага в Конституції України.

Список використаних джерел

1. Маруніч Г. «Затягування цивільного процесу» та «зловживання цивільними процесуальними правами»: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. №9. С. 13-18.

2. Васьковский Е. В. Курс гражданского процесса / Е. В. Васьковский. – М. : Изд. Бр. Башмаковых, 1915. – Т. 1. – 691 с.

3. Грель Я. В. Злоупотребление сторон процессуальными правами в гражданском и арбитражном процессе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» / Я. В. Грель. – Новосибирск, 2006. – 26 с.

4. Юдин А. В. Злоупотребление правами в гражданском судопроизводстве : дис. д-ра юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс, арбитражный процесс» / А. В. Юдин. – СПб. : 2009. – 537 с.

5. Бобровник О. Зловживання процесуальними правами в цивільному процесі / О. Бобровник // *Право України*. – 2008. – № 7. – С. 27–29.

Калінюк Анжела Леонідівна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ В ЗМІШАНИХ СІМ'ЯХ

На шляху побудови Україною дійсно правової, демократичної держави та утвердження в ній загальнолюдських цінностей, перед українським суспільством ставляться нові виклики та задачі, виконання яких потребує ретельного та виваженого підходу до питання розвитку та удосконалення соціальних інститутів, найважливішим серед яких був і продовжує залишатися інститут сім'ї, оскільки найвища цінність сім'ї полягає у тому, що вона є тим середовищем, в якому розвивається дитина та формується її особистість [1, с. 60].

Сім'я для дитини виступає базовою соціальною системою, яка впливає на її розвиток, яка підтримує і навчає її, допомагає визначити розуміння себе та інших. Як зазначає А. К. Болотова, сім'я виступає як модель поведінки і модель взаємодії в інших системах відносин. В сім'ї діти засвоюють погляди і моральні цінності своєї культури, включаються в систему емоційної підтримки і турботи, переживають свої перші соціальні конфлікти, вчаться координувати свою точку зору та оточуючих, відстоювати свою позицію, діяти спільно з іншими, поступатися та шукати компроміси. Сім'я готує дітей до того, щоб вони стали компетентними, активним членами суспільства, а прихильність дітей до батьків, яка формується, слугує моделлю для спілкування з більш широким соціальним оточенням [2, с. 31].

В сучасних умовах, на фоні економічних, політичних та соціальних змін, які впливають на всі без винятку суспільні відносини, особливо чітко простежується трансформація найважливішого їх соціального інституту – сім'ї. Передовсім, це стосується загального уявлення про сім'ю, як осередок суспільства, а також про форми та культуру сімейного життя. На зміст сімейних правовідносин неабияк вплинуло значне розширення кола їх учасників. За деякими статистичними даними кількість розірваних в Україні шлюбів співвідноситься з кількістю зареєстрованих шлюбів приблизно як один до двох. У понад 70 % випадків подружжя, що розриває шлюб, має неповнолітніх дітей і близько 50 % цих осіб вступають у повторний шлюб протягом трьох років з моменту розірвання попереднього [3]. Можемо передбачати, що, за такої ситуації, продовжує зростати кількість повторно укладених шлюбів, які об'єднують в одну сім'ю нерідних батьків та дітей. Це означає, що значна кількість дітей в Україні проживає у сім'ях з вітчимою або, рідше, з мачухою. Все це, серед іншого, викликає потребу відповідного правового регулювання особистих і майнових правовідносин таких їх суб'єктів, як вітчим, мачуха, пасинок, падчерка.

Особи, які мають дітей від попереднього шлюбу і вступають в шлюб повторно створюють сім'ї, які в юридичній літературі прийнято називати відтвореними або змішаними [4, с. 35].

Конституція України проголосила людину найвищою соціальною цінністю [5], закріпивши на законодавчому рівні права

та свободи людини та громадянина, тим самим взявши на себе обов'язок створити умови для реалізації цих прав у будь-якій сфері суспільного життя, в тому числі у сфері сімейних відносин.

Конвенція ООН про права дитини, яку було прийнято в 1989 році й ратифіковано Україною в 1991 році, проголосила, що для повноцінного розвитку дитині найкраще зростати в сім'ї, в атмосфері щастя, любові і взаєморозуміння [6]. Керуючись міжнародно-правовими нормами, національним законодавством України так само наголошено, що сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення [7]. Отже, в українському суспільстві, інститут сім'ї сприймається як першооснова людського буття, як обов'язкова ланка життєдіяльності, розвитку і функціонування людини в соціумі в цілому.

Беззаперечним є твердженням, що сім'ї належить основна роль в формуванні моральних засад, життєвих принципів дитини, оскільки саме батьки, в першу чергу, закладають усі найважливіші аспекти належного розвитку дитини на шляху її становлення, як майбутньої особистості.

Ставлячи за мету досягти стабільності у сфері сімейних відносин в цілому та у сфері виховання дітей, зокрема, держава Україна за допомогою правових засобів встановила та забезпечує пріоритет сімейного виховання [8].

Необхідно зауважити, що сімейне право, на відміну від цивільного, на перший щабель ставить особисті немайнові відносини, за якими, уже як похідні, слідують майнові відносини. Розглядаючи особисті немайнові відносини, в якості їх основного елементу, слід назвати суб'єкт. В нашому випадку суб'єктами сімейних особистих немайнових відносин виступають вітчизняні та мачуха. Аналізуючи особисті немайнові відносини, визначені главою 21 СК України, можна припустити, що ці відносини законодавцем врегульовано саме з позиції суб'єктного складу, шляхом наділення останніх певними правами та обов'язками.

Однак, відповідно до ст. 155 СК України, батьки мають право і зобов'язані надати дитині належне батьківське виховання. Такими ж правами та обов'язками наділені прийомні батьки, батьки-вихователі дитячих будинків сімейного типу та патронатні

вихователі, які взяли у свою сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування [8]. Коли ж йдеться про вітчима, мачуху, то в силу закону (ст. 260 СК України), вітчим, мачуха наділені лише правом брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Як бачимо, законодавство містить положення, на підставі яких утворюються різні за своїм змістом правові конструкції, у яких обсяг прав і обов'язків залежить саме від суб'єктного складу правовідносин.

Висвітлюючи питання щодо особистих немайнових прав вітчима, мачуха, необхідно вказати, що в сімейному праві під особистими немайними правами розуміють суб'єктивні, природні, невід'ємні права, які мають немайновий характер та виникають при укладенні, розірванні або визнанні недійсним шлюбу, народження дитини та влаштування дитини, яка залишилася без піклування батьків в сім'ю усиновлювача, опікуна, прийомних батьків [9, с. 161]. Більшу частину особистих немайнових прав пов'язують із батьківськими правами, які в свою чергу розглядаються в невід'ємному взаємозв'язку з батьківськими обов'язками, і більшість батьківських прав виводяться крізь призму обов'язків. Проте, ані у сімейному кодексі, ані в іншому нормативно-правовому акті, не міститься визначення батьківських прав. Важливо також те, що особисті немайнові права вітчима, мачухи є структурним елементом в загальній системі особистих немайнових прав фізичної особи.

Однією зі специфічних особливостей особистих немайнових правовідносин за участю вітчима, мачухи і пасинка, падчерки є те, що вони породжують правові наслідки переважно поза волею особи. Тобто, взаємні права та обов'язки їх учасників формуються не за волею учасників, а відповідно до норм закону та у такій послідовності: реєстрація шлюбу - спільне проживання - взаємні права та обов'язки.

Отже, в силу закону до особистих немайнових прав вітчима, мачухи віднесено: право брати участь у вихованні пасинка, падчерки (ст. 260 СК України), право на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацевдатних пасинка, падчерки (ч. 1 ст. 262 СК України), право звернутися за захистом прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх непрацевдатних пасинка, падчерки до органу опіки та піклування

або до суду без спеціальних на те повноважень (ч. 2 ст. 262 СК України) [8].

Зрештою, особисті немайнові права, якими в силу закону наділяються вітчим, мачуха, мають певні особливості в частині їх реалізації. Як уже зазначалось, вітчим, мачуха мають право брати участь у вихованні пасинка, падчерки. Зі змісту закону випливає, що таким правом вітчим, мачуха можуть скористатися лише за певних умов, оскільки першочергове право на виховання, покладається на рідних батьків дитини, і лише за відповідних обставин, таким правом наділяються інші особи.

Наступною обставиною, а також, на нашу думку, прогалиною законодавства, усунення якої має важливе значення для характеристики особистих немайнових прав вітчима, мачухи щодо пасинка, падчерки є відсутність законодавчо визначеного обов'язку вітчима, мачухи на виховання пасинка, падчерки, на відміну від особистого немайнового обов'язку, що виникає у батьків щодо виховання, утримання дитини тощо.

З нашої точки зору, така невідповідність законодавчих положень при регулюванні однорідних за своєю сутністю правових відносин, не сприяє належній реалізації окремих особистих немайнових прав вітчимою, мачухою та має бути усуненою. Адже наявність у вітчима, мачухи певного обсягу особистих немайнових прав, за загальним правилом, повинно зумовлювати одночасне виникнення у них відповідних обов'язків.

Список використаних джерел

1. Калінюк А. Л. Підстави виникнення сімейних правовідносин за участю вітчима, мачухи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. № 3. С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3.11>

2. Семья и современный социум. Коллективная монография под общ. ред. В. Л. Ситникова, С. А. Бурковой, Э. Б. Дунаевской. Санкт-Петербург: Социально-гуманитарное знание. 2017. 466 с.

3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

4. Батурцева А.А. Особенности призвания к наследованию отчима (мачухи) и пасынков (падчерки). *Таврический научный обозреватель*. 2016. № 10-2 (15). С. 35–38.

5. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996р. № 254к/96ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96

6. Declaration of the rights of the child. Proclaimed by UN General Assembly Resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959. URL: <https://www.unicef.org/malaysia/1959-Declaration-of-the-Rights-of-theChild.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).

7. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.

8. Сімейний кодекс України від 10.01.2001 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135.

9. Серебрякова А. А., Савельев А. А. Личные неимущественные права в гражданском и семейном праве. *Научный журнал «Власть»*. 2012. № 8. С. 159–161.

Кирдан Богдан Васильович

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

Веренкіотова Ольга Валеріївна

старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Відповідно до статті 24 Конституції України, жінки мають рівні з чоловіками права і свободи. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти й професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці й здоров'я жінок, наданням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною та моральною підтримкою материнства й дитинства, урахуванням надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.